

5. Riigikohus. Судебная система Эстонии [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.riigikohus.ee/ru/sudebnaya-sistema-estoniï>.

Ключові слова: країни Балтії, Естонія, судова система, трансформація судової системи.

Ключевые слова: страны Балтии, Эстония, судебная система, трансформация судебной системы.

Key words: Baltic countries, Estonia, judicial system, transformation of judicial system.

СФРЕМОВА НАТАЛЯ ВОЛОДИМИРІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри історії держави і права, кандидат юридичних наук, доцент*

ПІВЕНЬ ДМИТРО ОЛЕГОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри історії держави і права*

ВНЕСОК О.С. ПАВЛОВА У РОЗВИТОК ЦЕРКОВНОГО ПРАВА ТА У СИСТЕМАТИЗАЦІЮ ЙОГО ВИКЛАДАННЯ

Спираючись на висновки сучасних українських фахівців, канонічне право беззаперечно вважають невід'ємною складовою феномену права [1, с. 26]. Але питання щодо місця канонічного права в системі правових явищ доцільно розглядати також крізь призму історичного підходу, пам'ятаючи про те, що роль та місце цієї релігійно-правової системи у різні епохи мала значні відмінності. Розгляд церковного (канонічного) права в юридичному аспекті зумовлений тісними взаємозв'язками між правовою культурою, духовною спадщиною та національними традиціями українського народу, оскільки воно є важливим джерелом національної правової системи. Тому відновлення дослідницького інтересу до історії викладання Церковного (канонічного) права вбачається більшістю сучасних українських дослідників одним з актуальних завдань для розвитку вітчизняної правової науки [2, с. 3].

Прийнято вважати, що першим викладачем церковного права в Новоросійському імператорському університеті був Олексій Степанович Павлов – російський юрист і історик права, член-кореспондент Імператорської Санкт-Петербурзької Академії наук (1873). Він народився в родині причетника Томської єпархії і з дитинства відрізнявся видатними здібностями. Після закінчення в 1854 році Тобольської семінарії він вступив до Казанської духовної академії, яку закінчив у 1858 році першим магістром богослов'я, після чого був залишений там викладати літургику і канонічне право. Слід зазначити, що на вибір напрямку наукових досліджень молодого ученого суттєво вплинув один факт. Незадовго до його приходу на службу в Академію туди

надійшло велике зібрання рукописів з Соловецької бібліотеки, Анзерського скиту, серед яких було чимало стародавніх пам'яток російського церковного права [3, с. 319- 327]. Вони і привернули його увагу, ставши справжнім захопленням молодого ученого. З перших кроків своєї роботи над манускриптами О.С. Павлов зумів зробити кілька наукових відкриттів, що принесли йому популярності в наукових колах [3, с. 324].

Подальший напрямок та характер дослідницької діяльності О.С. Павлова визначались нагальними потребами тодішньої історико-юридичної науки, особливо у сфері церковного права. «Отсутствие удовлетворительно изданных существующих в славянском переводе источников греко-римского права, т.е. изданных по лучшим спискам и с параллельным греческим подлинником, – за висловом самого ученого, – не благоприятствовали успехам нашей историко-юридической науки, так как без подобных изданий невозможно не только разрешение, но даже и самое возникновение вопросов о том, в каком виде нормы византийского права делались достоянием славянских народов, и какие могли быть действительные или вероятные мотивы открывшихся при сравнении отступлений данного перевода от подлинника» [4, с. 1]. Визначаючи завдання історика-каноніста учений часто повторював: «судьбы византийского права у славянских народов, связанных с Византией единством начал духовной жизни и гражданственности, имеют первостепенное значение для наших историков и юристов» [4, с. 3].

Учений активно шукав, досліджував та піддавав науковій критиці видання старослов'янських текстів, в яких містилися неточні переклади або невдалі переробки пам'яток візантійського права. Наука зобов'язана йому такими класичними виданнями, як «Первоначальный славяно-русский номоканон» (Казань, 1869), «Номоканон при большом требнике» (Одесса, 1872) та інші.

Він зумів надати переконливу відповідь на питання про те, коли з'явився і з якого часу увійшов до загального церковного вжитку слов'янський переклад грецького номоканона. Це було важливим питанням як для історії церковного права, так і для історії права взагалі, оскільки з ним тісно було пов'язане датування появи на українських теренах греко-римських витягів з законодавства імператора Юстиніана, Еклоги, Прохирону, інших греко-римських пам'яток і «Закону Судного людям» у слов'янському перекладі.

Тож не дивно, що в умовах продовження освітньої реформи в Російській імперії, коли в університетах, згідно Статуту 1863 р., відкрилися кафедри церковного права, його запросили спочатку до Казанського Імператорського університету на кафедру церковного права, а потім, з 1867 р. до Новоросійського університету, де його наукова робота зосередилася виключно в галузі канонічного права. Вчений прекрасно розумів, що канонічне право в Стародавній Русі і у південних слов'ян охоплювало не тільки церковну, а й громадянську сферу життя суспільства. Тож працюючи над вивченням стародавніх джерел церковного права, він одним з перших серед учених держави заявив

про те, що церковне право по суті своїй перш за все – наука юридична [5, с. 15-17]. Таке розуміння предмету багато в чому визначило широту його дослідницької програми.

Значний вплив на розвиток його поглядів здійснило закордонне відрядження, профінансоване в 1865 р. Казанським університетом. Значний період цього відрядження він провів у Гейдельберзькому університеті та познайомився зі знаменитим істориком римського права, професором Карлом-Філіпом Адольфом фон Вангеровим (нім. Karl Philipp Adolph von Vangerow) та з професором К.С. Цахаріє фон Лінгенталем (нім. Karl Salomo Zachariae), найбільшим в Європі знавцем візантійського права, який викладав різноманітні курси з усіх сфер природного і публічного права, католицького і протестантського церковного права, ленного, кримінального права і процесу та інших [6, с. 464].

Свою потужну ерудицію, поєднану з талантом дослідника, О.С. Павлов продемонстрував і при підготовці зведеного видання пам'яток російського канонічного права XI-XV ст., започаткованого ним за дорученням Археологічної комісії Академії Наук. У Додатку до видання було вміщено 46 грецьких актів у справах російської церкви, знайдені ним у архіві Константинопольського патріархату і забезпечені російським перекладом з коментарями [7].

За свідченням сучасників, «О.С. Павлову не було рівних у знанні архівів і стародавніх сховищ Росії та Європи» [8, с. 831]. Вони відзначали блискучу дослідницьку техніку О.С. Павлова, що базувалась на фундаментальній філологічній підготовці – знанні європейських мов, великих навичках в палеографії, що дозволяло автору плідно працювати з найскладнішими латинськими, грецькими, старослов'янськими рукописами.

Наукова робота О.С. Павлова була нерозривно пов'язана з його педагогічною діяльністю. В роки своєї викладацької діяльності в Одесі Олексій Степанович став формувати свій власний курс лекцій, який він пізніше постійно удосконалював. Про це свідчить «Програма курсу церковного законодавства», складена в Одесі і надрукована в офіційній частині «Записок Новороссийского университета» за 1874 рік. Цей курс лекцій слід визнати одним з найбільш повних в російськомовній канониці. У вступі автор розбирає попередні відомості про науку і аналізує понятійний матеріал. У першому розділі знаходиться всебічний аналіз джерел церковного права. У другому розділі автор досліджує систему церковного права, поділяючи це дослідження на 2 частини: а) церковний устрій і б) церковне управління. Третій розділ присвячений аналізу зовнішнього права Церкви. Надалі цей курс неодноразово доповнювався автором уже в Московському університеті, де був підготовлений і виданий посмертно [9]. Виданням матеріалів курсу опікувались учні О.С. Павлова. Вони були видані в двох варіантах: «Каноническое право. Лекции» (1884), «Сокращённый курс лекций церковного права» (1891). У цілому ж, їх відрізняють багатогранність матеріалу, систематичність і ясність подання, що зробило його одним з кращих підручників з історії канонічного права в Росій-

ській імперії. Свій метод викладу канонічного права сам О.С. Павлов визначає як історико-догматичний, вважаючи, що «Русская церковь есть часть единой восточной православной церкви, её право должно быть излагаемо в неразрывной, связи с правом этой последней... Мы должны восходить к неточным началам каждого церковно-юридического института, потом следить за всеми фазами его исторического развития, постоянно и точно отмечая те местные, национальные, политические влияния, под действием которых он достиг настоящего своего развития. Такой исторический и вместе с тем рациональный метод ясно покажет нам, что следует признать в праве церкви существенным и неизменным и что случайным и несущественным, и как далеко можно идти в церковном преобразовании, не касаясь существа церкви и не колебля оснований её прав» [5, с. 30-31]. Власні записки О.С. Павлова зберігають сліди численних змін, доповнень і поправок, що наочно свідчить про багаторічну і кропітку роботу вченого над змістом і формою своїх лекцій. Він розглядав видання свого курсу лекцій як неодмінний обов'язок перед вітчизняною наукою і як завершення своєї сорокарічної професорської діяльності. У цьому курсі, ним практично було втілено його особисте переконання в тому, що для ученого-каноніста необхідною є ґрунтовна двостороння підготовка – богословська і юридична. Така позиція професора О.С. Павлова зробила його наробок важливим внеском до подальшого викладання канонічного права в університетах та семінаріях.

Список використаної літератури:

1. Місевич С.В. Місце канонічного права в системі правових явищ. Науковий вісник Чернівецького національного університету. 2013. – Вип. 660. Правознавство. – С. 20-27.
2. Сovenko Б. В. Становлення і розвиток православного канонічного права в Україні / Б.В. Сovenko. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Київ, Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. – 2011. – 21 с.
3. Знаменский П. История Казанской Духовной академии за первый (дореформенный) период ее существования (1842-187). Казань : Тип. Импер. Ун-та, 1892. Вип. 2. – 593 с.
4. Книги законные, содержащие в себе в древнерусском переводе византийские законы земледельческие, уголовные, брачные и судебные / Издал вместе с греческими подлинниками и с историко-юридическим введением А. Павлов, заслуж. ординарный проф. Импер. Моск. Университета. М., 1885.
5. Павлов А.С. Курс церковного права (Посмертное изд. редакции Богословского Вестника, выполненное под наблюдением доцента Московской Духовной академии И.М. Громогласова.) 2-е изд. Сергиев Посад, 1902. – 552 с.
6. Павлов А.С. Русские поминки по К.Е. Цахариз фон Лингенталь // Богословский вестник. Т. I. Вип. 2, 1894. – С. 464-468.

7. Памятники древнерусского канонического права : Ч. 1 : (Памятники XI-XV в.) / Ред. А. С. Павлов. – 2-е изд. – СПб. : Тип. М. А. Александрова, 1908. – 1472 с.
8. Суворов Н.С. Памяти А.С. Павлова // Богословский вестник. Т. V. Вып. 4. 1898. С. 831.

Ключові слова: наукова та педагогічна діяльність О.С. Павлова, церковне право, історія церковного права в освітньому процесі.

Ключевые слова: научная и педагогическая деятельность А.С. Павлова, церковное право, история церковного права в образовательном процессе.

Key words: scientific and pedagogical activity A.S. Pavlova, church law, the history of church law in the educational process.

КОРНІЄНКО ІРИНА ВАЛЕРІЙВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри історії держави і права, кандидат юридичних наук, доцент*

ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ АДВОКАТУРИ У НАУКОВИХ ПРАЦЯХ Є.В. ВАСЬКОВСЬКОГО

Євген Володимирович Васьковський вдало поєднував здібності не тільки видатного ученого, педагога, адміністратора вищої школи та теоретика, але й практика адвокатури. Є. В. Васьковський багато років працював як адвокат (спочатку помічником присяжного повіреного, пізніше – присяжним повіреним) із цивільних справ. Професійний інтерес в удосконаленні правового становища адвоката зумовив його звернення до історії та сучасного стану адвокатури у різних країнах світу [1].

Зважаючи на прихильність Є. В. Васьковського позитивістській доктрині, свої дослідження у правознавчій сфері він розпочав з історико-правового сюжету, а саме – з аналізу історичного досвіду формування адвокатури та її сучасного стану у різних країнах світу. На його думку, адвокатура, як явище юридичне, а, отже, соціальне, є предметом дослідження і теоретичної науки (юриспруденції), і практичної науки (юридичної політики), причому остання у своїх висновках має спиратися на першу. Тому його наукове дослідження адвокатури складається з теоретичної (дослідження причин процвітання та занепаду адвокатури) і практичної (визначення бажаної організації адвокатури) частин. Перша частина, у свою чергу, поділяється на два відділи: 1) індуктивне вивчення фактів і 2) дедуктивну перевірку. Останній компонент дослідження Є. В. Васьковський вважав за доцільне поєднати з визначенням ідеалу організації адвокатури. Внаслідок цього, зміст його праці розпався на дві частини: 1) індуктивну, названу ним «нарисом загальної організації адвокатури» і 2) дедуктивну, а разом з тим і прикладну під заголовком «дослідження принципів організації адвокатури» [2, с. VII-VIII].